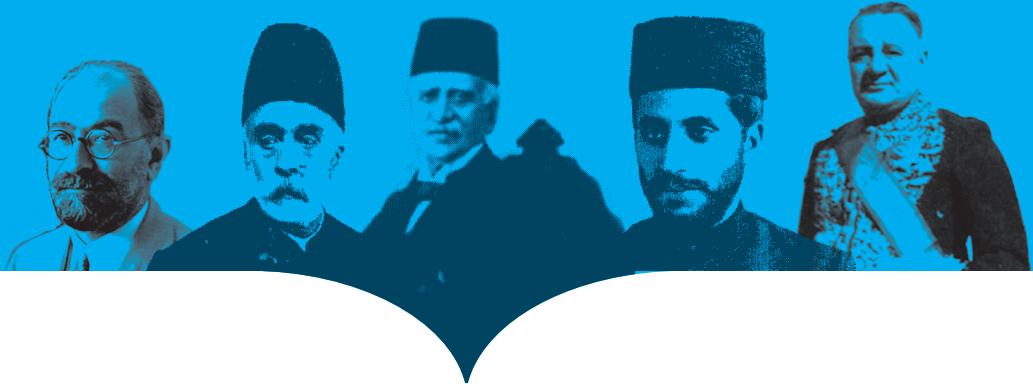

لَمْ يَكُنْ لِّلَّهِ كُفُورٌ
لَّمْ يَكُنْ لِّلَّهِ حِلٌّ

دولت‌مردان فرهنگی

و
فرهنگ دولت‌مردان

جلد اول

از مشروطه تا انقلاب اسلامی

عنوان و نام پیداوار	دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان: از مشروطه تا انقلاب اسلامی/ مؤسسه فرهنگی هنری قدرو لایت.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه فرهنگی هنری قدر و لایت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهري	۳۱۳ ص: مصور، حکول، عکس؛ ۲۱/۰×۱۴/۰ سم.
شابک	۰-۴۸۷-۴۹۵-۹۶۴-۹۷۸: دوره؛ ۰۰۰۰۱ ریال-۲۴۸۳-۴۹۵-۹۶۴-۹۷۸: ج. ۱.
و ضعیف فهرست نویسی	فلیا:
پادداشت	کتابنامه: ص. [۳۹۹]-۳۰۳-۳۰۳-۳۹۹: همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	از مشروطه تا انقلاب اسلامی.
موضوع	سیاستداران ایرانی - قرن ۱۳ - ۱۴.
موضوع	ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴-۱۳۲۷.
موضوع	ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۲۴.
شانه افوده	مؤسسه فرهنگی هنری قدر و لایت
ردی بندی کنگره	DSR۸۴/۹ ۱۳۹۵
ردی بندی دیوبی	۹۰۵/۰۰۹۲۲
شاره کتابشناسی ملی	۴۱۸۰۵۷۵

دولت مردان فرهنگی و فرهنگ دولت مردان

جلد اول

از مشروطه تا انقلاب اسلامی

پژوهش، گردآوری و تدوین: مؤسسه فرهنگی هنری قدر و لایت

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵ // شمارگان: ۰۰۰۰ جلد

حروفچینی: ظرفیانی // لیتوگرافی: سحر // چاپخانه: آبنوس // صحافی: صداقت

طرح جلد: امیر خلیلی فرد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۵-۴۸۳-۰-۹۷۸-۹۶۴-۴۹۵-۴۸۷-۰ شابک دوره: ۰-۹۷۸-۹۶۴-۴۹۵-۴۸۷-۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

دفتر توزیع و پخش: خیابان پاستو- خیابان ۱۲ فروردین جنوبی - کوچه خاقانی پلاک ۸

تلفن: ۶۶۹۱۱۱۵۱-۶۶۶۲۹۹۵۸ نمبر: ۰۲۰۵

نمایندگی‌های فعال در استانها و شهرستانها

اردبیل، مجتمع فرهنگی ولایت ۴۰۴۵۳۷۴۷۷۷۷-۰۶۱۳۲۲۹۸۱۵۵ اهواز، سانه پیداواران ۰۵۱۲۴۵۲۲۳۰۵۱

باکل، مرکز فرهنگی سردار شهید حاج بصیر ۰۱۱۳۲۲۹۸۱۵۵ بندر لنگه، فروشگاه قدرولایت ۰۷۶۲۲۲۳۵۹۶ بوشهر، کتابفروشی باران ۰۱۸۷۳۳۳۰۱۸

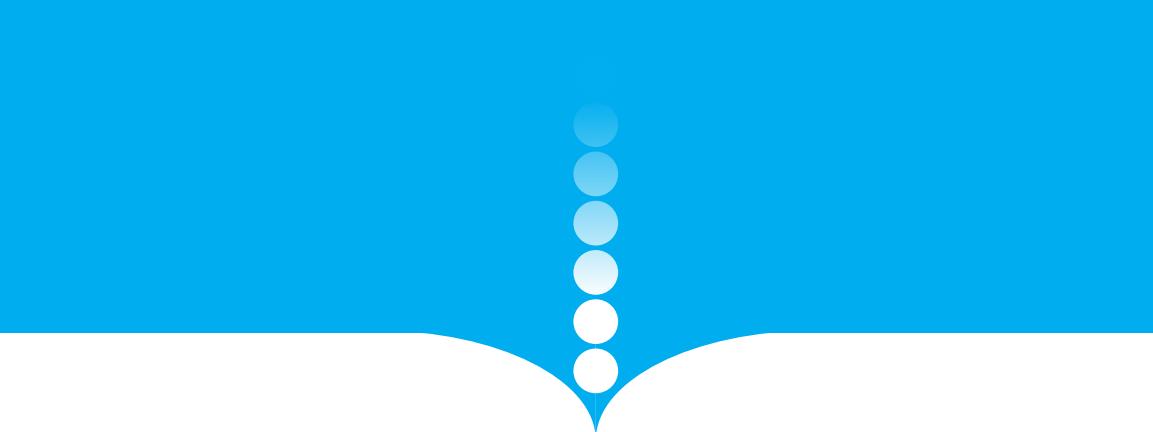
تهران، انتشارات صبح آمید ۸۸۹۷۳۴۷۰ تهران، جای و نظر بین الملل ۸۸۹۰-۳۸۶۳ قم، بوستان کتاب کیان ۶۶۴۰-۳۴۷۹ جهرم، انتشارات مصلی نواد ۰۷۱۵۶۲۳۶۹۶

شیراز، نمایشگاه قرآن و عترت ۰۲۱۳۱۳۶۴۷۶۳ قم، بوستان کتاب ۰۲۰۵۳۷۷۴۲۱۰۵ سوره همراه ۰۲۰۵۳۱۰۷۶ قم، زمزم هدایت ۰۲۰۵۳۷۷۰-۰۷۲۵

سااری، پخش کتاب رسالت ۰۱۱۳۲۲۲۷۴۳ موند، کانون فرهنگی شهید جان ۰۹۱۴۲۶۲۷۳۶-۰۹ یاسوج، کتابفروشی اللدیر ۰۷۶۳۲۲۳۶۴۰-۰۹

نشانی پایگاه اینترنتی: www.ghadr110.ir نشانی پست الکترونیکی: info@ghadr110.ir

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است

فهرست مطالب

۹ ..... پیشگفتار

فصل اول کلیات و سوابق

۱۵	معنا و گستره فرهنگ
۱۷	اهمیت فرهنگ
۱۸	تبادل و تهاجم فرهنگی
۲۱	تاریخ تهاجم فرهنگی غرب علیه اسلام در قرون وسطی
۲۵	تاریخ تهاجم فرهنگی در دوران معاصر

فصل دوم دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان در دوران قاجار

۳۱	ظهور جریان جدید منوارالفکری و اقدامات آن
۳۳	۱- ترویج غرب باوری و ارزشهای غربی
۳۵	۲- دین‌گریزی و جایگزین دانستن دین با علم
۳۸	۳- اصلاح طلبی در اسلام
۴۰	۴- تلاش برای تغییر خط و زبان
۴۲	۵- تقلید مطلق در اصول ترقی و توسعه و تولید

۶- تأسیس وزارت علوم و معارف	۴۸
خصوصیات دولتمردان فرهنگی دوران قاجار	۴۹
اهم اقدامات دولتمردان فرهنگی از مشروطه تا کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ه. ش	۶۴
۱- تأسیس انجمن معارف و مدارس جدید	۶۴
۲- تأسیس کتابخانه ملی	۷۰
۳- تأسیس دارالفنون	۷۲
۴- تشکیل مدرسهٔ علوم سیاسی	۸۰
۵- اعزام محصل به خارج از کشور	۸۵
۶- تشکیل شرکت طبع کتب و انتشار روزنامه	۸۸
۷- تلاش برای تغییر در وضعیت زنان	۹۰

فصل سوم

دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان در دوران پهلوی اول (رضاخان)

نخست وزیران این دوره:	۹۸
۱- سید ضیاء الدین طباطبائی	۹۸
۲- احمد قوام (قوام‌السلطنه)	۹۹
۳- میرزا حسنخان مشیرالدوله (پیرنیا)	۱۰۰
۴- میرزا حسنخان آشتیانی (مستوفی‌الممالک)	۱۰۱
۵- محمدعلی فروغی (ذکاء‌الملک)	۱۰۲
۶- محمود جم	۱۰۳
۷- دکتر احمد متین دفتری	۱۰۴
وزیران علوم یا فرهنگ این دوره	۱۰۵
اهم اقدامات ضد اسلامی دولتمردان رضاخان	۱۱۲
۱- مؤسسه وعظ و خطابه	۱۱۲
۲- سازمان پرورش افکار	۱۱۴
۳- تشکیل فرهنگستان زبان	۱۱۷

۴- اعزام محصل به خارج کشور در دوره رضاخان	۱۲۰
۵- تغییر لباس و پوشش و کشف حجاب	۱۲۹
۶- تأسیس دانشگاه تهران و دانشسراهای عالی	۱۳۷
۷- تغییر و تحولات آموزش و پرورش	۱۴۱
۸- تشکیل پیشاهنگی و انجمن تربیت بدنی	۱۴۸
۹- ایجاد ادبیات تجدیدگرا و دین سنتیز	۱۵۰
۱۰- ویژگی ادبیات و فرهنگ دوره پهلوی اول	۱۵۳
۱۱- هنر و سینما در خدمت استبداد رضاخانی!	۱۵۵
۱۲- باستانگرایی و ایران‌ستایی (ناسیونالیسم)	۱۶۲
۱۳- خصوصیات مشترک دولتمردان فرهنگی این دوره	۱۷۰
۱۴- اقدامات دولتمردان فرهنگی این دوره	۱۷۰
۱۵- فرهنگ دولتمردان فرهنگی این دوره	۱۷۱

فصل چهارم

دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان

در دوره پهلوی دوم (محمد رضا)

۱- سیاستها، اقدامات و گردانندگان شاخص	۱۷۷
۲- مهرداد پهلوی	۱۸۵
۳- دکتر محمود مهران	۱۸۷
۴- پرویز ناتل خانلری	۱۸۹
۵- منوچهر گنجی	۱۹۱
۶- جهانشاه صالح	۱۹۴
۷- عیسی صدیق اعلم	۱۹۶
۸- انجمن ایران و آمریکا و فعالیتهای ضد فرهنگ ملی اسلامی آن	۲۰۰
۹- مرکز آموزش زبان انگلیسی	۲۰۳
۱۰- کتابخانه و مرکز منابع لینکلن	۲۰۴
۱۱- ساواک و انجمن ایران و آمریکا	۲۰۵

نقش فرح پهلوی در فرهنگ و هنر	۲۰۷
رؤسا و استاد دانشگاه تهران.....	۲۱۲
فراماسونرها در دانشگاه شیراز	۲۱۹
اهم اقدامات دولتمردان فرهنگی در دوره پهلوی دوم	۲۲۶
۱- مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی!.....	۲۲۶
ریاست یک بهایی بر گروه جامعه‌شناسی مؤسسه	۲۳۶
۲- انجمن معارف و شورای عالی آن	۲۳۹
۳- بنیاد فرهنگ ایران.....	۲۴۱
۴- شورای فرهنگی سلطنتی ایران	۲۴۱
۵- فیلم و سینما	۲۴۵
۶- تلویزیون	۲۴۹
۷- جشن هنر شیراز	۲۵۱
۸- جشنهای ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی!!!	۲۸۰
۹- گسترش و نفوذ فراماسونها در نظام حکومتی و برنامه‌های فرهنگی	۲۸۸
نمایه اشخاص	۲۹۹
نمایه موضوعی	۳۱۳
نمایه اماکن	۳۱۹
منابع	۳۲۳

پیشگفتار

فرهنگ، حوزه عمل و تأثیرگذاری گستردگی دارد و بهمین جهت از سوی همه کسانی که می‌خواهند قدرت پایدارتری داشته باشند مورد توجه است. مکاتب بشری از فرهنگ، ابزاری در جهت سلطه بر جامعه خود و جوامع دیگر ساخته‌اند و با گسترش علوم و تحول در ابزارهای فرهنگی، به طور پیچیده‌ای از آن در جهت منافع خود بهره گرفته و می‌گیرند. لیبرالیسم و سکولاریسم که یک پدیده جدید در شیوه زندگی انسانها در عرصه نظام سیاسی پدید آورده‌اند، در تلاش شبانه‌روزی، در حال شکل دادن به خواسته‌ها و نحوه زندگی مردم هستند تا آنان را در حوزه رفتارهای فردی و اجتماعی تحت کنترل داشته باشند.

در نقطه مقابل مکتب مادّی، ادیان الهی با مینا قرار دادن ارزش‌های وحیانی، می‌کوشند تا آداب و شیوه زندگی انسانها را در تمامی حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، شکل انسانی دهند و از تاهنجاریها و گرایشهای گناه‌آسود و صرفاً مادّی جلوگیری نمایند.

در نگاه مادّی، انسان دارای ظرفیتها و توانمندیهایی است که بایستی در کنترل منافع صاحبان قدرت قرار بگیرد. در این نوع حکومتها، دولتمردان، دارای فرهنگی برخاسته از نوع نظام سیاسی حاکم بوده و در حال الگوسازی عمومی بر مبنای همان فرهنگ می‌باشند. آنان با رفتارهای خود و طرز زندگی انتخاب شده اشرافی، فرهنگ مورد نظر را به نمایش گذارده و با استفاده از ابزارهای هنری و رسانه‌ای، آن را به یک گفتمان و خواست و شیوه همگانی درمی‌آورند. فرهنگ دولتمردان در چنین نظامهایی، نشأت

گرفته از بینش مادّی است و دولتمردانی که متولی فرهنگ جامعه می‌شوند وظیفه همگانی ساختن این فرهنگ را به عهده دارند.

در تاریخ معاصر ایران، پادشاهان عموماً مظهر نگاه غیردینی به مقوله حکومت بوده‌اند. آنان خود را جانشین خداوند و مظهر لطف او بر بندگان می‌دانستند. هرگونه خواسته‌اند زندگی کرده‌اند. از ساختن قصرهای پُرشکوه تا گرفتن زنان متعدد و سفرها و تفریحات فراوان، از دست‌اندازی به بیت‌المال عمومی برای مخارج و مصارف شخصی و مسروقات اتفاق نمی‌افتد و باسته به مسؤولیتهای اجتماعی. یکی از قدرت‌ترین این پادشاهان یعنی رضاخان، وابسته به قدرت‌های بیگانه و اسیر خودسریها و خودخواهی‌های خود بود و فرهنگ ترس و وحشت و تملق و ظاهرسازی را بر سایرین حاکم ساخت.

محمد رضا پهلوی، این راه را با طمطراق و نمایش متجدد مآبانه بیشتری دنبال کرد. کسانی که در رأس مسؤولیتهای مختلف چنین حکومتی انتخاب می‌شدند، مردانی بودند از جنس آن حکومتها، خودخواه، دین‌ستیز، غرب‌گران، نالایق، خودباخته و چشم دوخته به فرمان و دست بیگانه.

اقدامات این دولتمردان، در هر مسؤولیتی که قرار داشتند، بار فرهنگی با خود داشت که می‌توان آن را سایه‌ای از فرهنگ غرب دانست، چرا که فقط نقاط منفی فرهنگ غرب را یعنی شیوه زندگی و آداب و رسوم آن را اخذ کرده بودند و نه نقاط مثبت مانند سختکوشی و نظم و ... را. این بار فرهنگی، بینانهای اصیل فرهنگ ملّی اسلامی را تخریب می‌کرد؛ مفاخر آن را به فراموشی می‌سپرد؛ استعدادها را بی‌زمینه بروز و ظهور، پژمرده می‌نمود؛ زیرساختهای کشاورزی و اقتصادی را از بین می‌برد؛ پاکدامنی و پاکدستی و صفا و شادابی را از زندگیها می‌سترد؛ عدالت اجتماعی و معیشت عمومی مردم را پایمال منافع اقلیت حاکم می‌ساخت؛ دست بیگانگان را در بینانهای سرنوشت‌ساز کشور باز می‌کرد؛ باورهای دین‌دارانه مردم را که سلحشوری و ایستادگی و صداقت و مهربانی را برایشان به ارمغان آورده بود ویران می‌کرد.

بررسی تاریخی دوره قاجار و پهلوی نشان می‌دهد که دولتمردان سیاسی، گاه قبل از

مسئولیت و گاه بعد از آن، در حوزهٔ فرهنگ فعال بوده‌اند و به نوعی رفت و آمد بین مسئولیتهای فرهنگی و مدیریت سیاسی جامعه داشته‌اند. انتقال فرهنگ در این دو دوره با سهولت بیشتری انجام شده است، چرا که فعال فرهنگی به اریکهٔ قدرت تکیه می‌زده و با ابزار قانون و قدرت و بودجه به گسترش آن می‌پرداخته است و یا بعد از انتقال از قدرت سیاسی، با تجربیات و عناصری که در اختیار می‌گرفته، به گسترش فرهنگ مورد نظر مبادرت می‌کرده است.

امین‌الدوله، مهدیقلی خان هدایت، مرتضی قلی خان صنیع‌الدوله، محمدعلی خان علاء‌السلطنه، میرزا ابراهیم خان حکیمی، میرزا حسن خان مستوفی‌الممالک، سیدحسن تقی‌زاده، محمدعلی فروغی، علی‌اصغر حکمت، مشیر‌الدوله پیرنیا، رضاقلی خان نیرالملک، اسماعیل مرأت، عیسی صدیق اعلم، علی‌اکبر سیاسی، محمود مهران، پرویز ناتل خانلری، مهرداد پهله‌یاد از این دست دولتمردان هستند که هم در قدرت سیاسی و هم در فرهنگ متولی بودند و در فرهنگ، ریل‌گذاری انحرافی داشتند و به ترویج فرهنگی مغایر با فرهنگ ملی اسلامی پرداختند.

متأسفانه باید اذعان داشت که تصدی مدیریتهای سیاسی و حکومتی توسط فرهنگ‌مردان، در دورهٔ قاجار و پهلوی، خسارتها و زیانهای فکری و اجتماعی را تشیدید نموده است و دلیل آن، تخلّق این گروه به فرهنگ غیریرومی و غیراسلامی است. چه به لحاظ جایگاه خانوادگی و چه بخاطر محل و نوع تحصیلات و چه به دلیل مدت زندگی و اقامت در غرب به لحاظ نوع مسئولیت، رنگ و بوی فرهنگی غربی را - کم و زیاد - پذیرفته و از اصالت خود دوری جسته‌اند و این وادادگی فرهنگی با تصدی مسئولیتهای حکومتی در جامعه تسزی بیشتری یافته است. بر این تأسف باید افزود که حضور دولتمردان در حوزهٔ فرهنگ نیز همین خسارت و مصیبت را همراه داشته است و لذا می‌توان با قاطعیت اظهار داشت که فرهنگ مظلومترین و در عین حال تأثیرپذیرترین حوزه در کشور ما بوده است و شاید هیچ جامعه‌ای را نتوان یافت که فرهنگ، آن تا این اندازه دستخوش تغییر بوده باشد.

بررسی حضور دولتمردان در فرهنگ و نیز فرهنگ دولتمردان، نشان می‌دهد که

بایستی دو ملاحظه مهم و حیاتی را مورد توجه قرار داد:

۱- برای انتخاب یا انتصاب مدیران جامعه به طرز نگاه و تلقی آنان از فرهنگ، شیوه زندگی و منش رفتاری آنان توجه جدی کرد و تنها به کارآمدی و تخصص برای انتخاب بسنده ننمود. باید توجه کرد که تصدی قدرت در هر اندازه آن، به فرهنگ‌سازی منتهی خواهد شد و این فرهنگ بایستی سالم و منطبق با باورهای دینی و رشددهنده باشد. استقلال فکری، بصیرت، شجاعت، تقوی، استقامت و صداقت از جمله شرایطی هستند که در فرهنگ عمومی و جهتگیریهای دولتی بسیار مؤثرند و از وجود آنها در دولتمردان بایستی اطمینان حاصل کرد.

۲- در انتخاب یا انتصاب مدیران فرهنگی جامعه، شرایط فرهنگی خاصی را باید مورد توجه قرار داد که سختگیرانه هم باید باشد. اینان هم مشی و رفتارشان فرهنگ‌ساز است وهم ابزارهای فرهنگی و سیاستهای آن در اختیارشان است و می‌توانند با این امکانات جهتگیریها را اصلاح یا تخریب و منحرف سازند. خوبشینانه و ساده‌اندیشانه برخورد کردن با این افراد و شرایط لازم برای تصدیگری آنان، بسیار خسارت‌بار است که در این بررسی به گوشه‌هایی از این خسارت‌ها اشاره رفته است.

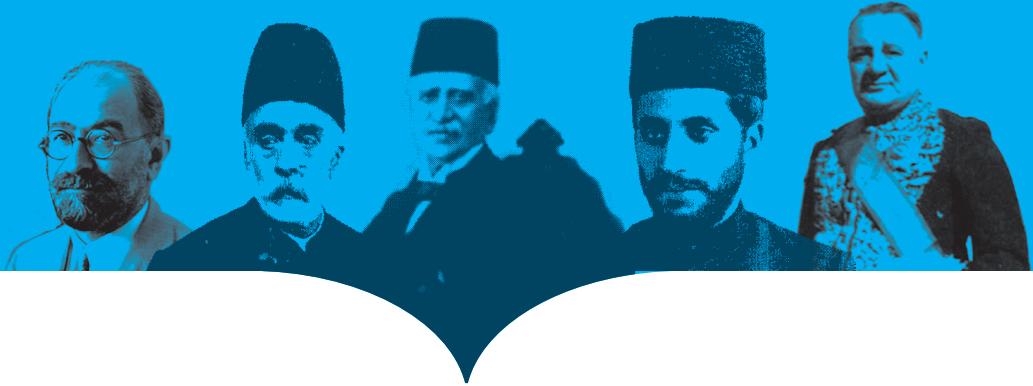
امید است این بررسی مستند، درس‌های لازم برای مصونیت انقلاب اسلامی از خسارت‌های بی‌توجهی به دو نکته فوق را برای عموم و بویژه مسؤولین امر فراهم آورد، اگرچه در دوره انقلاب اسلامی با مواردی از کم‌توجهی یا غفلت از این مهم مواجه شدیم و خسارت‌های آن را متتحمل گشتمیم که در جلد دوم، به بررسی آن خواهیم پرداخت.

ان شاء الله

مؤسسه فرهنگی هنری قدرولایت

لَمْ يَكُنْ لِّلَّهِ كُفُورٌ
لَّمْ يَكُنْ لِّلَّهِ حِلٌّ

دولت‌مردان فرهنگی

و
فرهنگ دولت‌مردان

جلد اول

از مشروطه تا انقلاب اسلامی

عنوان و نام پیداوار	دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان: از مشروطه تا انقلاب اسلامی/ مؤسسه فرهنگی هنری قدرو لایت.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه فرهنگی هنری قدر و لایت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهري	۳۱۳ ص: مصور، حکول، عکس؛ ۲۱/۰×۱۴/۰ سم.
شابک	۰-۴۸۷-۴۹۵-۹۶۴-۹۷۸: دوره؛ ۰۰۰۰۱ ریال-۲۴۸۳-۴۹۵-۹۶۴-۹۷۸: ج. ۱.
و ضعیف فهرست نویسی	فلیا:
پادداشت	کتابنامه: ص. [۳۹۹]-۳۰۳-۳۰۳-۳۹۹: همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	از مشروطه تا انقلاب اسلامی.
موضوع	سیاستداران ایرانی - قرن ۱۳ - ۱۴.
موضوع	ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴-۱۳۲۷.
موضوع	ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۲۴.
شانه افوده	مؤسسه فرهنگی هنری قدر و لایت
ردی بندی کنگره	DSR۱۴/۹ ۱۳۹۵
ردی بندی دیوبی	۹۰۵/۰۰۹۲۲
شاره کتابشناسی ملی	۴۱۸۰۵۷۵

دولت مردان فرهنگی و فرهنگ دولت مردان

جلد اول

از مشروطه تا انقلاب اسلامی

پژوهش، گردآوری و تدوین: مؤسسه فرهنگی هنری قدر و لایت

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵ // شمارگان: ۰۰۰۰ جلد

حروفچینی: ظرفیانی // لیتوگرافی: سحر // چاپخانه: آبنوس // صحافی: صداقت

طرح جلد: امیر خلیلی فرد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۵-۴۸۳-۰-۹۷۸-۹۶۴-۴۹۵-۴۸۷-۰ شابک دوره: ۰-۹۷۸-۹۶۴-۴۹۵-۴۸۷-۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

دفتر توزیع و پخش: خیابان پاستو- خیابان ۱۲ فروردین جنوبی - کوچه خاقانی پلاک ۸

تلفن: ۶۶۹۱۱۱۵۱-۶۶۶۲۹۹۵۸ نمبر: ۰۲۰۵

نمایندگی‌های فعال در استانها و شهرستانها

اردبیل، مجتمع فرهنگی ولایت ۴۰۴۵۳۷۴۷۷۷۷-۰۶۱۳۲۲۹۸۱۵۵ اهواز، سانه پیداواران ۰۵۱۲۴۵۲۲۳۰۵۱

باکل، مرکز فرهنگی سردار شهید حاج بصیر ۰۱۱۳۲۲۹۸۱۵۵ بندر لنگه، فروشگاه قدرولایت ۰۷۶۲۲۲۳۵۹۶ بوشهر، کتابفروشی باران ۰۱۸۷۳۳۳۰۱۸

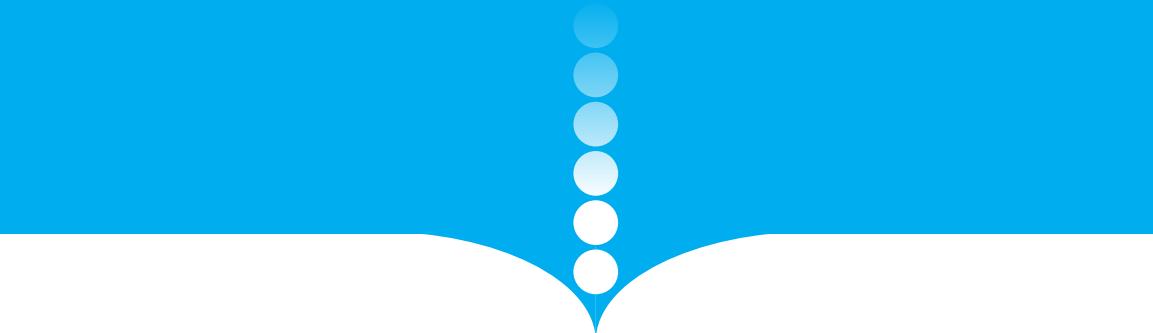
تهران، انتشارات صبح آمید ۸۸۹۷۳۴۷۰ تهران، جای و نظر بین الملل ۸۸۹۰-۳۸۶۳ قم، بوستان کتاب کیان ۶۶۴۰-۳۴۷۹ جهرم، انتشارات مصلی نواد ۰۷۱۵۶۲۳۶۹۶

شیراز، نمایشگاه قرآن و عترت ۰۲۱۳۱۳۶۴۷۶۳ قم، بوستان کتاب ۰۲۰۵۳۷۷۴۲۱۰۵ سوره همراه ۰۲۰۵۳۱۰۷۶ قم، زمزم هدایت ۰۲۰۵۳۷۷۰-۰۷۲۵

سااری، پخش کتاب رسالت ۰۱۱۳۲۲۲۷۴۳ موند، کانون فرهنگی شهید جان ۰۹۱۴۲۶۲۷۳۶-۰۹ یاسوج، کتابفروشی اللدیر ۰۷۶۳۲۲۳۶۴۰-۰۹

نشانی پایگاه اینترنتی: www.ghadr110.ir نشانی پست الکترونیکی: info@ghadr110.ir

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است

فهرست مطالب

۹ ..... پیشگفتار

فصل اول کلیات و سوابق

۱۵	معنا و گستره فرهنگ
۱۷	اهمیت فرهنگ
۱۸	تبادل و تهاجم فرهنگی
۲۱	تاریخ تهاجم فرهنگی غرب علیه اسلام در قرون وسطی
۲۵	تاریخ تهاجم فرهنگی در دوران معاصر

فصل دوم دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان در دوران قاجار

۳۱	ظهور جریان جدید منوارالفکری و اقدامات آن
۳۳	۱- ترویج غرب باوری و ارزشهای غربی
۳۵	۲- دین‌گریزی و جایگزین دانستن دین با علم
۳۸	۳- اصلاح طلبی در اسلام
۴۰	۴- تلاش برای تغییر خط و زبان
۴۲	۵- تقلید مطلق در اصول ترقی و توسعه و تولید

۶- تأسیس وزارت علوم و معارف	۴۸
خصوصیات دولتمردان فرهنگی دوران قاجار	۴۹
اهم اقدامات دولتمردان فرهنگی از مشروطه تا کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ه. ش	۶۴
۱- تأسیس انجمن معارف و مدارس جدید	۶۴
۲- تأسیس کتابخانه ملی	۷۰
۳- تأسیس دارالفنون	۷۲
۴- تشکیل مدرسهٔ علوم سیاسی	۸۰
۵- اعزام محصل به خارج از کشور	۸۵
۶- تشکیل شرکت طبع کتب و انتشار روزنامه	۸۸
۷- تلاش برای تغییر در وضعیت زنان	۹۰

فصل سوم

دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان در دوران پهلوی اول (رضاخان)

نخست وزیران این دوره:	۹۸
۱- سید ضیاء الدین طباطبائی	۹۸
۲- احمد قوام (قوام‌السلطنه)	۹۹
۳- میرزا حسنخان مشیرالدوله (پیرنیا)	۱۰۰
۴- میرزا حسنخان آشتیانی (مستوفی‌الممالک)	۱۰۱
۵- محمدعلی فروغی (ذکاء‌الملک)	۱۰۲
۶- محمود جم	۱۰۳
۷- دکتر احمد متین دفتری	۱۰۴
وزیران علوم یا فرهنگ این دوره	۱۰۵
اهم اقدامات ضد اسلامی دولتمردان رضاخان	۱۱۲
۱- مؤسسه وعظ و خطابه	۱۱۲
۲- سازمان پرورش افکار	۱۱۴
۳- تشکیل فرهنگستان زبان	۱۱۷

۴- اعزام محصل به خارج کشور در دوره رضاخان	۱۲۰
۵- تغییر لباس و پوشش و کشف حجاب	۱۲۹
۶- تأسیس دانشگاه تهران و دانشسراهای عالی	۱۳۷
۷- تغییر و تحولات آموزش و پرورش	۱۴۱
۸- تشکیل پیشاهنگی و انجمن تربیت بدنی	۱۴۸
۹- ایجاد ادبیات تجدیدگرا و دین سنتیز	۱۵۰
۱۰- ویژگی ادبیات و فرهنگ دوره پهلوی اول	۱۵۳
۱۱- هنر و سینما در خدمت استبداد رضاخانی!	۱۵۵
۱۲- باستانگرایی و ایران‌ستایی (ناسیونالیسم)	۱۶۲
۱۳- خصوصیات مشترک دولتمردان فرهنگی این دوره	۱۷۰
۱۴- اقدامات دولتمردان فرهنگی این دوره	۱۷۰
۱۵- فرهنگ دولتمردان فرهنگی این دوره	۱۷۱

فصل چهارم

دولتمردان فرهنگی و فرهنگ دولتمردان

در دوره پهلوی دوم (محمد رضا)

۱- سیاستها، اقدامات و گردانندگان شاخص	۱۷۷
۲- مهرداد پهلوی	۱۸۵
۳- دکتر محمود مهران	۱۸۷
۴- پرویز ناتل خانلری	۱۸۹
۵- منوچهر گنجی	۱۹۱
۶- جهانشاه صالح	۱۹۴
۷- عیسی صدیق اعلم	۱۹۶
۸- انجمن ایران و آمریکا و فعالیتهای ضد فرهنگ ملی اسلامی آن	۲۰۰
۹- مرکز آموزش زبان انگلیسی	۲۰۳
۱۰- کتابخانه و مرکز منابع لینکلن	۲۰۴
۱۱- ساواک و انجمن ایران و آمریکا	۲۰۵

نقش فرح پهلوی در فرهنگ و هنر	۲۰۷
رؤسا و استاد دانشگاه تهران.....	۲۱۲
فراماسونرها در دانشگاه شیراز	۲۱۹
اهم اقدامات دولتمردان فرهنگی در دوره پهلوی دوم	۲۲۶
۱- مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی!.....	۲۲۶
ریاست یک بهایی بر گروه جامعه‌شناسی مؤسسه	۲۳۶
۲- انجمن معارف و شورای عالی آن	۲۳۹
۳- بنیاد فرهنگ ایران.....	۲۴۱
۴- شورای فرهنگی سلطنتی ایران	۲۴۱
۵- فیلم و سینما	۲۴۵
۶- تلویزیون	۲۴۹
۷- جشن هنر شیراز	۲۵۱
۸- جشنهای ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی!!!	۲۸۰
۹- گسترش و نفوذ فراماسونها در نظام حکومتی و برنامه‌های فرهنگی	۲۸۸
نمایه اشخاص	۲۹۹
نمایه موضوعی	۳۱۳
نمایه اماکن	۳۱۹
منابع	۳۲۳

پیشگفتار

فرهنگ، حوزه عمل و تأثیرگذاری گستردگی دارد و بهمین جهت از سوی همه کسانی که می‌خواهند قدرت پایدارتری داشته باشند مورد توجه است. مکاتب بشری از فرهنگ، ابزاری در جهت سلطه بر جامعه خود و جوامع دیگر ساخته‌اند و با گسترش علوم و تحول در ابزارهای فرهنگی، به طور پیچیده‌ای از آن در جهت منافع خود بهره گرفته و می‌گیرند. لیبرالیسم و سکولاریسم که یک پدیده جدید در شیوه زندگی انسانها در عرصه نظام سیاسی پدید آورده‌اند، در تلاش شبانه‌روزی، در حال شکل دادن به خواسته‌ها و نحوه زندگی مردم هستند تا آنان را در حوزه رفتارهای فردی و اجتماعی تحت کنترل داشته باشند.

در نقطه مقابل مکتب مادّی، ادیان الهی با مینا قرار دادن ارزش‌های وحیانی، می‌کوشند تا آداب و شیوه زندگی انسانها را در تمامی حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، شکل انسانی دهند و از تاهنجاریها و گرایشهای گناه‌آسود و صرفاً مادّی جلوگیری نمایند.

در نگاه مادّی، انسان دارای ظرفیتها و توانمندیهایی است که بایستی در کنترل منافع صاحبان قدرت قرار بگیرد. در این نوع حکومتها، دولتمردان، دارای فرهنگی برخاسته از نوع نظام سیاسی حاکم بوده و در حال الگوسازی عمومی بر مبنای همان فرهنگ می‌باشند. آنان با رفتارهای خود و طرز زندگی انتخاب شده اشرافی، فرهنگ مورد نظر را به نمایش گذارده و با استفاده از ابزارهای هنری و رسانه‌ای، آن را به یک گفتمان و خواست و شیوه همگانی درمی‌آورند. فرهنگ دولتمردان در چنین نظامهایی، نشأت

گرفته از بینش مادّی است و دولتمردانی که متولی فرهنگ جامعه می‌شوند وظیفه همگانی ساختن این فرهنگ را به عهده دارند.

در تاریخ معاصر ایران، پادشاهان عموماً مظهر نگاه غیردینی به مقوله حکومت بوده‌اند. آنان خود را جانشین خداوند و مظهر لطف او بر بندگان می‌دانستند. هرگونه خواسته‌اند زندگی کرده‌اند. از ساختن قصرهای پُرشکوه تا گرفتن زنان متعدد و سفرها و تفریحات فراوان، از دست‌اندازی به بیت‌المال عمومی برای مخارج و مصارف شخصی و مسروقات اتفاق نمی‌افتد و باسته به مسؤولیتهای اجتماعی. یکی از قدرت‌ترین این پادشاهان یعنی رضاخان، وابسته به قدرت‌های بیگانه و اسیر خودسریها و خودخواهی‌های خود بود و فرهنگ ترس و وحشت و تملق و ظاهرسازی را بر سایرین حاکم ساخت.

محمد رضا پهلوی، این راه را با طمطران و نمایش متجدد مآبانه بیشتری دنبال کرد. کسانی که در رأس مسؤولیتهای مختلف چنین حکومتی انتخاب می‌شدند، مردانی بودند از جنس آن حکومتها، خودخواه، دین‌ستیز، غرب‌گران، نالایق، خودباخته و چشم دوخته به فرمان و دست بیگانه.

اقدامات این دولتمردان، در هر مسؤولیتی که قرار داشتند، بار فرهنگی با خود داشت که می‌توان آن را سایه‌ای از فرهنگ غرب دانست، چرا که فقط نقاط منفی فرهنگ غرب را یعنی شیوه زندگی و آداب و رسوم آن را اخذ کرده بودند و نه نقاط مثبت مانند سختکوشی و نظم و ... را. این بار فرهنگی، بینانهای اصیل فرهنگ ملّی اسلامی را تخریب می‌کرد؛ مفاخر آن را به فراموشی می‌سپرد؛ استعدادها را بی‌زمینه بروز و ظهور، پژمرده می‌نمود؛ زیرساختهای کشاورزی و اقتصادی را از بین می‌برد؛ پاکدامنی و پاکدستی و صفا و شادابی را از زندگیها می‌سترد؛ عدالت اجتماعی و معیشت عمومی مردم را پایمال منافع اقلیت حاکم می‌ساخت؛ دست بیگانگان را در بینانهای سرنوشت‌ساز کشور باز می‌کرد؛ باورهای دین‌دارانه مردم را که سلحشوری و ایستادگی و صداقت و مهربانی را برایشان به ارمغان آورده بود ویران می‌کرد.

بررسی تاریخی دوره قاجار و پهلوی نشان می‌دهد که دولتمردان سیاسی، گاه قبل از

مسئولیت و گاه بعد از آن، در حوزهٔ فرهنگ فعال بوده‌اند و به نوعی رفت و آمد بین مسئولیتهای فرهنگی و مدیریت سیاسی جامعه داشته‌اند. انتقال فرهنگ در این دو دوره با سهولت بیشتری انجام شده است، چرا که فعال فرهنگی به اریکهٔ قدرت تکیه می‌زده و با ابزار قانون و قدرت و بودجه به گسترش آن می‌پرداخته است و یا بعد از انتقال از قدرت سیاسی، با تجربیات و عناصری که در اختیار می‌گرفته، به گسترش فرهنگ مورد نظر مبادرت می‌کرده است.

امین‌الدوله، مهدیقلی خان هدایت، مرتضی قلی خان صنیع‌الدوله، محمدعلی خان علاء‌السلطنه، میرزا ابراهیم خان حکیمی، میرزا حسن خان مستوفی‌الممالک، سیدحسن تقی‌زاده، محمدعلی فروغی، علی‌اصغر حکمت، مشیرالدوله پیرنیا، رضاقلی خان نیرالملک، اسماعیل مرأت، عیسی صدیق اعلم، علی‌اکبر سیاسی، محمود مهران، پرویز ناتل خانلری، مهرداد پهله‌یاد از این دست دولتمردان هستند که هم در قدرت سیاسی و هم در فرهنگ متولی بودند و در فرهنگ، ریل‌گذاری انحرافی داشتند و به ترویج فرهنگی مغایر با فرهنگ ملی اسلامی پرداختند.

متأسفانه باید اذعان داشت که تصدی مدیریتهای سیاسی و حکومتی توسط فرهنگ‌مردان، در دورهٔ قاجار و پهلوی، خسارتها و زیانهای فکری و اجتماعی را تشیدید نموده است و دلیل آن، تخلّق این گروه به فرهنگ غیریرومی و غیراسلامی است. چه به لحاظ جایگاه خانوادگی و چه بخاطر محل و نوع تحصیلات و چه به دلیل مدت زندگی و اقامت در غرب به لحاظ نوع مسئولیت، رنگ و بوی فرهنگی غربی را - کم و زیاد - پذیرفته و از اصالت خود دوری جسته‌اند و این وادادگی فرهنگی با تصدی مسئولیتهای حکومتی در جامعه تسربی بیشتری یافته است. بر این تأسف باید افزود که حضور دولتمردان در حوزهٔ فرهنگ نیز همین خسارت و مصیبت را همراه داشته است و لذا می‌توان با قاطعیت اظهار داشت که فرهنگ مظلومترین و در عین حال تأثیرپذیرترین حوزه در کشور ما بوده است و شاید هیچ جامعه‌ای را نتوان یافت که فرهنگ، آن تا این اندازه دستخوش تغییر بوده باشد.

بررسی حضور دولتمردان در فرهنگ و نیز فرهنگ دولتمردان، نشان می‌دهد که

بایستی دو ملاحظه مهم و حیاتی را مورد توجه قرار داد:

۱- برای انتخاب یا انتصاب مدیران جامعه به طرز نگاه و تلقی آنان از فرهنگ، شیوه زندگی و منش رفتاری آنان توجه جدی کرد و تنها به کارآمدی و تخصص برای انتخاب بسنده ننمود. باید توجه کرد که تصدی قدرت در هر اندازه آن، به فرهنگ‌سازی منتهی خواهد شد و این فرهنگ بایستی سالم و منطبق با باورهای دینی و رشددهنده باشد. استقلال فکری، بصیرت، شجاعت، تقوی، استقامت و صداقت از جمله شرایطی هستند که در فرهنگ عمومی و جهتگیریهای دولتی بسیار مؤثرند و از وجود آنها در دولتمردان بایستی اطمینان حاصل کرد.

۲- در انتخاب یا انتصاب مدیران فرهنگی جامعه، شرایط فرهنگی خاصی را باید مورد توجه قرار داد که سختگیرانه هم باید باشد. اینان هم مشی و رفتارشان فرهنگ‌ساز است وهم ابزارهای فرهنگی و سیاستهای آن در اختیارشان است و می‌توانند با این امکانات جهتگیریها را اصلاح یا تخریب و منحرف سازند. خوبشینانه و ساده‌اندیشانه برخورد کردن با این افراد و شرایط لازم برای تصدیگری آنان، بسیار خسارت‌بار است که در این بررسی به گوشه‌هایی از این خسارت‌ها اشاره رفته است.

امید است این بررسی مستند، درس‌های لازم برای مصونیت انقلاب اسلامی از خسارت‌های بی‌توجهی به دو نکته فوق را برای عموم و بویژه مسؤولین امر فراهم آورد، اگرچه در دوره انقلاب اسلامی با مواردی از کم‌توجهی یا غفلت از این مهم مواجه شدیم و خسارت‌های آن را متتحمل گشتمیم که در جلد دوم، به بررسی آن خواهیم پرداخت.

ان شاء الله

مؤسسه فرهنگی هنری قدرولایت